

LAKIVALIOKUNNAN MIETINTÖ 12/2013 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 11 päivänä kesäkuuta 2013 lähettänyt lakivaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen eduskunnalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta (HE 63/2013 vp).

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- lainsäädäntöneuvos Kirsi Pulkkinen, oikeusministeriö
- poliisitarkastaja Antti Simanainen, sisäasiainministeriö
- hallitusneuvos Virpi Korhonen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- käräjätuomari Mitja Korjakoff, Helsingin käräjäoikeus
- ylitarkastaja Jenni Juslén, Poliisihallitus

- rikostarkastaja Petri Rainiala, Helsingin poliisilaitos
- tulliylitarkastaja Juha Vilkkö, Tulli
- asianajaja Markku Fredman, Suomen Asianajaliitto
- hallituksen puheenjohtaja Kristiina Antin-juntti ja toiminnanjohtaja Karola Baran, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry.

Lisäksi kirjallisen lausunnon ovat antaneet
— sisäasiainministeriön rajavartio-osasto
— Valtakunnansyyttäjänvirasto.

Viitetiedot

Lakivaliokunta on aiemmin direktiiviehdotuksesta ja sitä edeltäneestä puitepäättösehdotuksesta neuvoteltaessa antanut lausunnot LaVL 15/2009 vp ja LaVL 5/2010 vp.

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia, voimassa olevaa ja vuoden 2014 alussa voimaan tulevaa esitutkintalakia, voimassa olevaa ja vuoden 2014 alussa voimaan tulevaa pakkokeinolakia, sakon ja rikesakon määräämisestä annettua lakia, rangaistusmääräysmenettelystä annettua lakia pysyvästi ja väliaikaisesti, rikesakkomenettelystä annettua lakia pysyvästi ja väliaikaisesti sekä rikoksen johdosta tapahtuvasta luovut-

tamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annettua lakia pysyvästi ja väliaikaisesti. Ehdotetuilla muutoksilla pantaisiin täytäntöön oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi.

Esityksessä ehdotetaan, että oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin lisättäisiin direktiivin edellyttämät asiakirjan kääntämistä

koskevat säännökset. Ehdotuksen mukaan rikosasian vastaajalle olisi annettava kohtuullisessa ajassa maksuton käännös haastehakemuksesta ja tuomiosta. Vastaajalle olisi annettava käännös myös rikosasiassa tehtävästä päätöksestä ja muusta olennaisesta asiakirjasta, jos käännös olisi tarpeen vastaajan oikeuden valvomiseksi. Edellä mainitut asiakirjat voitaisiin kääntää myös suullisesti, jollei vastaajan oikeusturva edellyttäisi asiakirjan kääntämistä kirjallisesti. Käännöstä koskevasta oikeudesta luopuminen edellyttäisi, että vastaaja olisi tietoinen kääntämisestä koskevista oikeuksistaan. Tuomioistuimen olisi huolehdittava siitä, että vastaaja saisi riittävät tiedot oikeudestaan käännökseen.

Pakkokeinolakiin ehdotetaan lisättäväksi säännökset epäillyn oikeudesta pidättämistä koskevan päätöksen ja vangitsemispäätöksen

käännöksiin. Uuden esitutkintalain säännöstä olennaisen esitutkinta-aineistoon kuuluvan asiakirjan kääntämisestä ehdotetaan täydennettäväksi siten, että siihen lisättäisiin direktiivin edellyttämät säännökset asiakirjan suullisesta kääntämisestä ja käännöstä koskevasta oikeudesta luopumisesta.

Tulkkauksen ja käännösten laadun turvaamiseksi esityksessä ehdotetaan, että tulkkina tai kääntäjänä saisi toimia rehellinen ja muuten tehtävään sopiva henkilö, jolla on tehtävän edellyttämät taidot. Esitutkintaviranomaisen tai tuomioistuimen olisi määrättävä tehtävään uusi tulkki tai kääntäjä, jos asianosaisen oikeusturva sitä edellyttäisi.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 27 päivänä lokakuuta 2013, jolloin direktiivi on pantava jäsenvaltioissa täytäntöön.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Esityksessä ehdotettujen lainmuutosten tarkoituksena on panna täytäntöön direktiivi oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä (ns. tulkkausdirektiivi).

Hallituksen esityksen perusteluista ilmenevistä syistä ja saamansa selvityksen perusteella valiokunta pitää esitystä tarpeellisenä ja tarkoituksenmukaisena. Valiokunta puoltaa lakiehdotuksen hyväksymistä seuraavin huomautuksin ja vähäisin muutosehdotuksin.

Tulkkausta tai käännöksiä koskevan esitutkintaviranomaisen päätöksen riitauttaminen

Hallituksen esityksen perustelujen mukaan esitutkintaviranomaisen tulkkausta tai käännöstä koskevaan päätökseen tyytymätön voisi saattaa asian päätöksentekijän esimiehen tai syyttäjän käsiteltäväksi. Lisäksi tulkkauksen tai käännöksen puuttumiseen tai puutteelliseen laatuun voitaisiin vedota myöhemmin asiaa tuomioistuimessa käsiteltäessä, koska tuomioistuin on viime kädessä vastuussa oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta.

Eräät lausunnonantajat ovat suhtautuneet kriittisesti tähän hallituksen esityksen kirjaukseen ja katsovat, että direktiivin 2 artiklan 5 kohdan ja 3 artiklan 5 kohdan edellyttämäksi riitauttamismahdollisuudeksi riittää hallintokantelu päätöksen tehneen esimiehelle eli poliisipäällikölle, eikä ole tarkoituksenmukaista luoda syyttäjälle tässä esityksessä tarkoitettujen päätösten osalta toimivaltaa esitutkintaviranomaisen toiminnasta tehtyihin kanteluihin.

Lakivaliokunta toteaa, että hallituksen esityksen perustelut vastaavat sitä, mitä esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamisesta annetussa hallituksen esityksessä (HE 222/2010 vp, s. 67) ja lakivaliokunnan siitä antamassa mietinnössä (LaVM 44/2010 vp, s. 12) on lausuttu esitutkintapäätöksiin liittyvistä oikeussuojakeinoista. Lakivaliokunta on tuolloin todennut, ettei se näe esitutkintapäätösten luonne huomioon ottaen yleisen muutoksenhakuoikeuden säätämistä tässä yhteydessä tarpeellisenä. Valiokunta on perustellut kantaa seuraavasti: "Esitutkinnassa on kysymys syyteharjannan ja oikeudenkäynnin valmistelusta, minä vuoksi asianosainen voi vedota esitutkinta-

päätöksiin liittyviin seikkoihin myöhemmin asian käsittelyn kuluessa. Asianosainen voi myös saattaa päätöksen tekemistä koskevan asian kanteluteitse päätöksentekijän esimiehen tai laillisuusvalvojan käsiteltäväksi. Asia voidaan saattaa myös syyttäjän käsiteltäväksi."

Selvyyden vuoksi lakivaliokunta toteaa, että nyt kysymyksessä olevassa hallituksen esityksessä ei ole tarkoitettu luoda tulkkausta ja käännöstä koskeville esitutkintaviranomaisten päätöksille muista esitutkintapäätöksistä poikkeavia menettelytapoja, vaan uuteen esitutkintalakiin sisältyviä riitauttamismahdollisuuksia on pidettävä myös direktiivin vaatimusten kannalta riittävinä.

Tulkin tai kääntäjän kelpoisuus ja esteellisyys

Hallituksen esityksen mukaan tulkkina tai kääntäjänä saa toimia rehellinen ja muuten tehtävään sopiva henkilö, jolla on tehtävän edellyttämät taidot (1. lakiehdotuksen 6 a luvun 6 §:n 1 momentti ja 2. lakiehdotuksen 4 luvun 12 §:n 4 momentti ja 13 §:n 4 momentti). Perustelujen mukaan esitutkintaviranomaisen ja tuomioistuimen on huolehdittava siitä, että tulkki tai kääntäjä hallitsee tehtävänsä riittävän hyvin, ja tarvittaessa ryhdyttävä toimenpiteisiin tulkin tai kääntäjän vaihtamiseksi. Lisäksi perustelujen mukaan tulkkiksi tulee ensisijaisesti määrätä pätevä ammattitulkki ja kääntäjäksi ensisijaisesti auktorisoitu kääntäjä. Tulkkiksi tai kääntäjäksi tulee yleensä määrätä henkilö, jonka puolueettomuutta ei ole syytä epäillä. Lakiin ei kuitenkaan ehdoteta säännöksiä tulkin tai kääntäjän esteellisyydestä.

Eräät lausunnonantajat ovat pitäneet ehdotettuja tulkin ja kääntäjän kelpoisuusvaatimuksia liian epämääräisinä ja painottaneet, että tulkin tai kääntäjän esteellisyyteen olisi kiinnitettävä enemmän huomiota.

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamiseksi on erityisen tärkeää, että esitutkinnassa ja tuomioistuimessa käytettävät tulkit ja kääntäjät ovat riittävän päteviä. Lakivaliokunta pitää oikeustulkkauksen laadun kehittämisen kannalta tarpeellisenä uutta oikeustulkin erikoisam-

mattitutkintoa, jonka suorittamalla tulkki voi osoittaa pätevyytensä oikeustulkkina toimimiseen. Tärkeää on myös oikeustulkkien rekisteröintiin liittyvien kysymysten selvittäminen, joka on saadun selvityksen mukaan tarkoitus selvittää opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmässä vielä tämän vuoden aikana.

Valiokunta katsoo kuitenkin, kuten pääosa lausunnonantajistakin, että tulkin ja kääntäjän kelpoisuusvaatimuksia ei voida tiukentaa esityksessä ehdotetusta. Vaikka tulkkiksi tai kääntäjäksi tulee ensisijaisesti määrätä pätevä ammattitulkki tai auktorisoitu kääntäjä, on otettava huomioon myös tilanteet, jolloin tällaista tulkkia tai kääntäjää ei ole saatavilla asian kiireellisuudesta tai kielen harvinaisuudesta johtuen. Kokonaisuutena arvioiden valiokunta pitää tulkin kelpoisuutta koskevan sääntelyn tasoa siten perusteltuna ottaen huomioon tulkattavien kielten määrä sekä tehtäviin mahdollisesti liittyvä kiireellisyys. Tietyissä tilanteissa on käytännön syistä tarpeen jättää harkinnanvaraa tulkkien ja kääntäjien valinnassa.

Esteellisyysselvityksen osalta lakivaliokunta katsoo, että mahdollisuuksien mukaan on pyrittävä siihen, että tulkkina tai kääntäjänä käytetään henkilöä, joka ei ole asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu asian selvittämistä tai asianosaisen oikeuksia vaarantavalla tavalla.

Keskeiset asiakirjat direktiivin 3 artiklan 2 kohdan mukaan

Täytäntöönpannavan direktiivin 3 artiklan 1 kohta sisältää pääsäännön, jonka mukaan epäillyllä on oikeus saada käänнос asiakirjoista, jotka ovat keskeisiä sen varmistamisen kannalta, että epäilty kykenee käyttämään oikeuttaan puolustukseen ja että menettelyn oikeudenmukaisuus turvataan. Artiklan 2 kohdassa on luettelo asiakirjoista, joita pidetään aina 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla keskeisinä ja jotka sen vuoksi on aina käännettävä (johdanto-osan kappale 30). Näiden asiakirjojen osalta oletama on, että epäillyn puolustusmahdollisuuksien turvaaminen edellyttää, että asiakirjasta annetaan joko

kirjallinen tai suullinen käännös. Direktiivin 3 artiklan 2 kohdan mukaan keskeisiin asiakirjoihin kuuluvat vapaudenmenetystä koskeva päätös (decision depriving a person of his liberty), syyte ja tuomio.

Lakivaliokunnalle on kuulemisissa esitetty, että direktiivin 3 artiklan 2 kohdan tarkoittamana käännettävänä keskeisenä asiakirjana tulisi pidättämistä koskevan päätöksen lisäksi pitää myös vangitsemisvaatimusta. Lisäksi on esitetty, että vangitsemispäätöksen kääntämistä koskevaa pakkokeinolain 3 luvun 21 §:n säännöstä tulisi muuttaa siten, että se kattaisi kaikki vangitsemista koskevat päätökset mukaan lukien vangitsemisasian uudelleen käsittelyä koskevat päätökset ja hovioikeuden kantelun johdosta antamat päätökset ja että pakkokeinolain 5 lukuun tulisi lisätä säännökset matkustuskieltopäätöksen kääntämisestä.

Valiokunnan näkemyksen mukaan Suomen järjestelmässä kohdassa tarkoitettuja päätöksiä, joilla henkilöltä riistetään hänen vapautensa, ovat pidättämistä koskevat päätökset ja vangitsemispäätökset. Sen sijaan vangitsemisvaatimus ei ole lakivaliokunnan mukaan vapaudenmenetystä koskeva päätös. Direktiivin kyseisen kohdan sanamuodon perusteella vangitsemisvaatimus ei ole siinä tarkoitettu keskeinen asiakirja, eikä kyseisen kohdan sanamuoto kata myöskään liikkumisvapauden rajoittamista koskevia päätöksiä, kuten matkustuskieltopäätöksiä.

Valiokunta katsoo, että hallituksen esityksessä ehdotetut pakkokeinolain muutokset täyttävät direktiivin vaatimukset vapaudenmenetystä koskevien päätösten osalta. Muiden kuin 3 artiklan 2 kohdassa lueteltujen asiakirjojen osalta direktiivi ei edellytä, että asiakirja käännettäisiin aina, vaan ainoastaan silloin, kun epäillyn oikeusturva sitä edellyttää. Muiden asiakirjojen osalta kääntämisvelvollisuutta tulee arvioida artiklan 1 kohdan nojalla sen pohjalta, onko kääntäminen tarpeellista epäillyn puolustusmahdollisuuksien turvaamisen kannalta.

Lakivaliokunta ei myöskään pidä tarkoituksemukaisena sitä, että viranomaisten velvollisuutta käännösten antamiseen laajennettaisiin

direktiivin edellyttämästä lisäämällä pakkokeinolakiin säännöksiä, jotka velvoittaisivat kääntämään epäillylle asiakirjoja riippumatta siitä, onko kääntäminen epäillyn oikeusturvan kannalta tarpeellista. Kääntäminen ei ole itseisarvo, vaan kääntäminen ja sen vaatimat resurssit tulee kohdentaa tilanteisiin, joissa asianosaisen oikeusturva sitä edellyttää.

Muiden kuin 3 artiklan 2 kohdassa mainittujen asiakirjojen osalta esitutkinnassa sovelletaan esitutkintalain 4 luvun 13 §:n säännöstä esitutkinta-aineistoon kuuluvien asiakirjojen kääntämisestä. Säännös edellyttää, että esitutkintaviranomainen tapauskohtaisesti arvioi, onko kääntäminen tarpeen asianosaisen oikeuden valvomiseksi. Kuten hallituksen esityksessä todetaan, kääntäminen ei välttämättä ole tarpeen asianosaisen oikeuden valvomiseksi silloin, kun asianosaisella on mahdollisuus saada selville asiakirjan sisältö avustajansa avulla eikä asiakirja ole sisällöltään monimutkainen tai vaikeasti ymmärrettävä.

Tulkin salassapitovelvollisuus

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999, julkisuuslaki) 23 §:ssä on yleinen vaitiolovelvollisuutta koskeva säännös, joka koskee henkilöitä, jotka viranomaisen palveluksessa ollessaan tai viranomaisen toimeksiannosta tehtävää hoitaessaan saavat salassa pidettävää tietoa. Hallituksen esityksessä on lähdetty siitä, että tulkkien ja kääntäjien salassapitovelvollisuus perustuu tähän säännökseen. Julkisuuslain 23 §:n täydentämiseksi on ehdotettu oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (ROL) 6 a lukuun 7 §:ää tulkin salassapitovelvollisuudesta. Ehdotettu säännös tulisi sovellettavaksi tilanteissa, joissa tulkki ei hoida tulkkaustehtävää viranomaisen toimeksiannosta. Ehdotetun säännöksen nojalla tulkki olisi siten salassapitovelvollinen esimerkiksi asianajotoimistossa käytävän neuvottelun tulkkauksessa saamistaan salassa pidettävistä tiedoista.

Ehdotetun säännöksen mukaan (ROL 6 a luvun 7 §) tulkkiin sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaressa säädetään oikeudenkäyntiavustajan

salassapitovelvollisuudesta ja velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta. Viittaus oikeudenkäymiskaaren säännöksiin oikeudenkäyntiavustajan salassapitovelvollisuudesta ja velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta tarkoittaa viittausta oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 17 §:n ja 17 luvun 23 §:n säännöksiin. Avustajan salassapitovelvollisuutta koskevan oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 17 §:n 2 momentissa on viittaussäännös rikoslakiin. Salassapitovelvollisuuden rikkomista merkitsevän teon rangaistavuus ilmenee siten viittausketjun kautta mainituista säännöksistä, mutta vain välillisesti. Laillisuusperiaatteen vahvistamiseksi ehdotettuun säännökseen on lakivaliokunnan käsityksen mukaan asianmukaista lisätä informatiivinen viittaussäännös rikoslakiin, minkä toteuttamiseksi valiokunta ehdottaa, että ROL:n 6 a luvun 7 §:ään lisätään uusi 2 momentti.

Päätösehdotus

Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunta ehdottaa,

että 2.—12. lakiehdotus hyväksytään muuttamattomina ja

Helsingissä 11 päivänä lokakuuta 2013

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Anne Holmlund /kok
vpj. Stefan Wallin /r
jäs. James Hirvisaari /ml1
Arja Juvonen /ps
Suna Kymäläinen /sd
Antti Lindtman /sd
Johanna Ojala-Niemelä /sd
Jaana Pelkonen /kok
Arto Pirttilahti /kesk

että 1. lakiehdotus hyväksytään muutoin hallituksen esityksen mukaisena paitsi 6 a luvun 7 § muutettuna seuraavasti:

Valiokunnan muutosehdotus

1. lakiehdotus

6 a luku

Oikeudenkäynnin kieli ja tulkkaus

7 §

(1 mom. kuten HE)

Rangaistus 1 momentissa tarkoitetun salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta. (Uusi 2 mom.)

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Matti Marttunen.